

Azerbeýjandaky tekeleriň taryhy

Category: Kitapcy,Taryhy makalalar
написано kitapcy | 22 января, 2025
Azerbeýjandaky tekeleriň taryhy

Tekeli gozgalaňy

Azerbeýjanyň meşhur Ensiklopediyalaryndan we Enwer Çingizoglynyň eserlerinden Tekeler hakda şu aşakdaky gyzykly maglumatlary siziň dykgatyňza ýetirmegi makul bildik.

Azerbeýjanlıylar Tekeleri (Täkäläri – Tækə) gyzylbaşlardan gelip çykan hasap edýärler. Teke-türkmen taýpasynyň bir goly bolan tekeliler Azerbeýjanda we Kiçi Aziýada göçüp-gonujylyk edip ýaşapdyrlar.

Tekelileriň şa Tahmasp I a garşıy çykyş eden gozgalaňyna Tekeli gozgalaňy diýlip at berilýär. Taryhy edebiýatda bu hakda ''Afäti-Täkälu'' diýen at galypdyr.

1531-nji ýylda Çuha soltan Tekelide Hüseýn han Begdilli-Şamly bilen öldürilýär. Tekeliler wekilligi Çuha soltanyň uly ogly Sha Kubat bege berilmesini teklip etdiler. Ustajlylar bolsa bulara garşıy çykdylar. Zülkadır we Awşar emirleri Ustajlylaryň tarapyndady. Tekeliler şeýdip Ustajlylardan birnäçe adam öldürdiler. Sha Tahmasp I tekeli taýpasynyň ýok edilmegine buýruk berýär. Tekeliler bu permany eşidip gaçdylar. Az-owlak tekeli emirleri Osmanly döwletine aşdylar. Sha emirumeralygy Abdylla han, Temişli Ustajlynyň we Hüseýin han Begdilli Şamlynyň arasynda bölüşdirip berdi.

Şol wagtlar meşhur Tekeli emirlerinden Alysołtan han, Ybraýym halypa, Perwana beg, Dur Aý beg we olaryň maşgalalary öldürilýär[1].

Indi makalamyzyň dowamyny tekeleriň emiri Çuha soltan Tekeli hakda ýetirsek ýerlikli bolsa gerek.

Hakyky ady Bagşy beg bolan Tekeli Sha Ysmaýyl I (1501-1524) emirlerinden biri bolupdyr. Sha oňa ''Çuha soltan'' diýen lakam

beripdir. Ol şol ady bilenem meşhur boldy. Çuha sultan 1525-nji ýylda Yspyhanyň häkimi edilip bellenildi. Gyzylbaşlar arasynda emir bellenipdir. Uatajly ili bilen Tekeli ili arasynda birgiden ganly çaknyşyklar bolupdy. Tekeli iline Emir Çuha sultan baştutanlyk edipdir. Tekeliler we Ustajlylar Seksenjek atly ýerde garşylaşdylar. Ilki Ustajlylar rüstem gelip meşhur tekeli emirlerden Garaja soltany we Burun soltany öldürdiler. Soñ şadan we şanyň gwardiyásyndan çekilen rumlylar we tekeliler üstünlik gazandylar. Ustajlylar basylyp gaçdylar. Gaçanlar Räştä baryp Muzapbar sultana sygyndylar. Ustaçly iliniň beýleki toparlary Abdylla han Temişliniň we Ahmet sultan Sopyoglunuň baştutanlygy astynsa rumly we tekeli taýpalaryna garşy söweşe başladylar.

Olaram ýeñildiler. 1527-nji ýylda Mustapa beg (Köpek sultan) Ustajly Gilandan goşun çekip Erdebile geldi.

Erdebiliň häkimi Badanjan sultan Rumlyny heläkläp öldürdi. Ol ýerden Çuhursäd welaýatyna, rumly illeriniň ýasaýan ýerlerine tarap ugrady.

Wekil Aly beg (Diw sultan) bu habary eşidip Çuha Sultan Tekeli we Muhammet han Zulkadaryň ýakyn kömegini bilen sekiz müñ gorçy bilen Azerbeýjana ýola düşdi. Goşunlar Nahçıwanda, Araz çayynyň ýakasynda gabat geldiler. Ustajly goşuny kül-peýkun edilýär. Goşunyň serkerdesi Mustapa beg öldürilýär. Soñ rumly we tekeli taýpalarynyň arasynda oňusuksyzlyk başlandy. Çuha sultan Teke Wekil Aly begi jezalandyrýar.

1531-nji ýylda Çuha sultan Hüseýin han Şamly tarapyndan öldürilýär.

Çuha sultan Hanhanym hatyna öýlenipdir. Ogullarynyň atlary şulardyr: Şahkubat beg, Aly beg[2].

Sefewiler döwletiniň syýasy arenasynda möhüm rol oýnan tekeler merkezi häkimýete garşy çykypdyrlar we 1596-njy ýylda Sha Abbas I tarapyndan gozgalaň basylyp ýatyrylýar. Galanlary bolsa Azerbeýjanyň içlerine dargapdyrlar.

Azerbeýjanyň Bärdä raýonunda Türkmen, Hyzy raýonunda Täkäli şäheri, Gruziýanyň (Gürjüstan) Borçaly diýen ýerinde Marneuli raýonunda Täkäli şäheri we Ermenistanyň Däräciçäk diýen ýerinde Täkäli şäherleri hem şolardan galypdyr[3].

Çeşme:

- 1-2. Ənvər Çingizoğlu, Təkəli eli, Bakı, "Şuşa", 2011.
2. Ənvər Çingizoğlu, Cuxa sultan Təkəli, "Soy" dərgisi, 11 (31). Bakı, 2009.
3. ASE(XI cild), Bakı-1987. səh.244

Taryhy makalalar